

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ШАЛІВСЬКА ЮЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 378.147:[373.3.016:81]

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОГО
РОЗВИТКУ УЧНІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Рівне-2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Рівненському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
ЛИТВИНЕНКО Світлана Анатоліївна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
професор кафедри практичної психології та психотерапії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ПРИМА Раїса Миколаївна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
завідувач кафедри теорії і методики природничо-
математичних дисциплін початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА Зоя Володимирівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри соціальних технологій.

Захист відбудеться 24 квітня 2018 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 у Рівненському державному гуманітарному університеті за адресою: 33028, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12.

Із дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Рівненського державного гуманітарного університету (33000, Україна, м. Рівне, вул. Пластова, 31).

Автореферат розіслано 23 березня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.А.Гудовсек

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній ситуації трансформування системи вищої освіти України перед вітчизняною педагогічною наукою постають завдання, детерміновані виваженим європейським освітнім вибором нашої держави та стратегічними програмами підготовки висококваліфікованих компетентних, конкурентноспроможних фахівців, зокрема й педагогів. Ці завдання обґрунтовано ратифікованими в нашій державі документами про освіту – Рекомендацією Ради міністрів Європейського Союзу «Про сучасні мови» (1998), Декларацією про вищу освіту для XXI століття (1998), Лісабонською конвенцією про визнання кваліфікацій для системи освіти європейського регіону (1997), Сорбонською декларацією щодо узгодження структури системи вищої освіти в Європі (1998), Болонською декларацією (1999) та українськими нормативно-правовими актами останніх десятиліть – законами України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національною стратегією розвитку освіти в Україні до 2021 року (2013), Національною рамкою кваліфікацій (2011), Концепцією «Нова українська школа» (2017) тощо.

За таких умов набуває особливого значення професійне зростання майбутніх учителів початкової ланки освітнього простору України, оскільки саме на них покладається супровід кардинальної зміни соціальної ситуації розвитку дитини молодшого шкільного віку, трансформації її провідної діяльності з ігрової до навчальної, побудова системи навчальної взаємодії, розвитку комунікацій та мовлення учнів у новому для них шкільному середовищі. Зростання вимог держави до якості професійної підготовки вимагає оновлених теоретичних і методичних підходів саме до формування комунікативної компетентності, вдосконалення педагогічного спілкування майбутнього педагога, що виступає найбільш значущою передумовою його здатності забезпечувати комунікативно-мовленнєвий розвиток молодших школярів.

Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку особистості досліджувалася в наукових розвідках В. Андрієвської, В. Біблера, М. Бахтіна, А. Богуш, Ф. Гогартен, Г. Коена, Ю. Лотмана, С. Рубінштейна та ін. вітчизняних і зарубіжних учених. Професійна підготовка майбутніх педагогів в Україні розглядається досить різноаспектно. Зокрема, в наукових працях висвітлено філософські засади сучасної педагогічної освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк, Л. Пелех, П. Саух, Л. Шугаєва та ін.), особливості технологічної та методичної підготовки (І. Богданова, М. Вашуленко, Л. Варзацька, І. Гудзик, О. Пехота, О. Хорошковська та ін.), формування професійної компетентності та готовності до педагогічної діяльності (Н. Бібик, В. Бондар, М. Євтух, О. Дубасенюк, С. Лісова, О. Овчарук, Ю. Пелех, О. Пометун, С. Сисоєва та ін.).

Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи розглядалися в дослідженнях: Н. Кічук, С. Мартиненко, М. Марусинець, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін. (загальнонаукові засади професійної підготовки вчителів початкової школи); Л. Коваль, О. Комар, Р. Пріми та ін. (технологічні засади їхньої підготовки та діяльності); О. Біди, А. Коломієць, С. Литвиненко, І. Пальшкової, В. Коткової, О. Шурина та ін. (формування професійно-педагогічної компетентності та культури майбутнього вчителя початкової школи); І. Бега, І. Казанжи, Д. Пашенка, І. Ящук та ін. (підготовка майбутніх учителів початкових класів до виховної діяльності) тощо.

Комунікативні та мовленнєві аспекти у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи висвітлено у наукових дослідженнях Л. Бірюк, Г. Бондаренко, Т. Грітченко, З. Залібовської-Ільницької, І. Когут, Н. Кипиченко, В. Підгурської, А. Шульги та ін.

Водночас аналіз наукового фонду на тлі багатогранності вивчення проблеми дозволив констатувати недостатній рівень розробленості концептуального й прикладного її аспектів, незважаючи на розширення напрямів досліджень у галузі професійної освіти, підготовка майбутніх педагогів до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь учнів різних вікових груп, серед них і початкової школи, залишаються переважно поза увагою дослідників. Необхідність підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи посилюється також низкою суперечностей між:

- вимогами, що висуваються до компетентності майбутніх учителів на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору, та якістю професійної підготовки майбутніх педагогів початкової школи в закладах вищої педагогічної освіти;

- усвідомленням у педагогічній науці значущості комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи та недостатньою кількістю наукових розробок у галузі підготовки педагога до супроводу означеного розвитку;

- особистісними потребами майбутніх учителів початкових класів у зростанні власної мовленнєвої і комунікативної підготовленості та обмеженістю можливостей традиційної системи професійно-педагогічної підготовки у формуванні зазначеної підготовленості;

- необхідністю включення комунікативно-мовленнєвого компонента в освітньо-кваліфікаційні характеристики майбутніх учителів початкових класів та недостатньою ресурсною забезпеченістю цього процесу в системі професійної підготовки в закладах вищої педагогічної освіти.

Отже, актуальність проблеми, недостатній рівень її науково-методичного розроблення та об'єктивні потреби вирішення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії і методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету на тему: «Теоретико-методичні основи компетентнісного навчання у початковій школі» (державний реєстраційний номер 0116U007737). Тему дослідження затверджено вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 30.03.2017 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 3 від 16.05.2017 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теорію та практику підготовки майбутніх учителів

початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів і науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «готовність майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів»; уточнити поняття «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи», «комунікативно-мовленнєва компетентність учнів початкової школи».

2. З'ясувати зміст і особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи.

3. Виявити і схарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

4. Визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів і спроектувати модель їх упровадження.

5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – зміст та модель упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети використовувалися такі **методи дослідження**:

теоретичні – аналіз філософської, психологічної, соціологічної, історико-педагогічної літератури для формування методологічного базису дослідження та визначення категорійно-поняттєвого апарату; синтез, узагальнення для формулювання основних тенденцій і висновків щодо процесу професійної підготовки майбутніх учителів; проектування – задля побудови системи критеріїв, показників і рівнів, а також визначення педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, порівняння підходів до розв'язання поставлених у дисертації проблем і суперечностей; систематизація наукової літератури із проблеми дослідження; узагальнення теоретичних та емпіричних даних для формулювання висновків;

емпіричні – анкетування, аналіз документів, опитування, тестування із метою аналізу стану підготовки майбутніх педагогів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; педагогічний експеримент, спрямований на визначення ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів;

математичної статистики – факторний аналіз для проектування системи педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; критерій кутового перетворення Фішера (F^*) для оцінки відмінностей у відсоткових долях емпіричних даних контрольної та експериментальної груп.

Експериментальна база дослідження. Педагогічний експеримент реалізовувався на базі таких закладів вищої освіти: Рівненський державний гуманітарний університет, Житомирський державний університет імені Івана

Франка, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Участь в експерименті взяли 368 студентів II–IV курсів спеціальності 6.010102 Початкова освіта та 63 науково-педагогічні працівники, які здійснюють фахову підготовку цих студентів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що *вперше*:

- досліджено теорії комунікативно-мовленнєвого розвитку у контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів;

- з'ясовано зміст та особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи на уроках читання;

- обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів (формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі фахової підготовки на засадах системного, компетентнісного та діяльнісного підходів; розвиток ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійно орієнтованої комунікативної діяльності та оволодіння фаховими компетентностями майбутнього вчителя початкових класів; удосконалення змістово-організаційних засад, використання діалогічних форм і методів роботи задля стимулювання пізнавальної активності й самостійності студентів в оволодінні знаннями щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; забезпечення рефлексивних засад у процесі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; оптимізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та цілеспрямований і системний розвиток комунікативних умінь і навичок під час фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів);

- розроблено модель упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів та визначено її структуру; обґрунтовано компонентну структуру готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, результативний компоненти); перевірено ефективність упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; розроблено авторську методику діагностики рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи;

- представлено результати факторного аналізу педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів;

уточнено зміст та сутність понять «комунікативно-мовленнєва компетентність учнів початкової школи» (полікомпонентне утворення, що передбачає сформованість різних видів мовленнєвих компетенцій та системи комунікативних умінь і навичок, необхідних для успішної навчально-мовленнєвої діяльності відповідно до освітніх ліній Державного стандарту початкової освіти), «комунікативно-мовленнєвий розвиток учнів початкової школи» (процес становлення і формування мовної/мовленнєвої особистості у

процесі взаємодії, комунікації і спілкування її з іншими мовцями в різних мовленнєво-комунікативних ситуаціях (спонтанних, навчально-організованих); включення мовця в різні види мовленнєвої діяльності (навчально-мовленнєвої, комунікативно-мовленнєвої, пізнавально-мовленнєвої та ін.), спрямованими на реалізацію завдань навчання, пізнання, спілкування), «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів» (складний педагогічний процес, результатом якого є сформована готовність майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів);

удосконалено методи, методики, форми реалізації визначених педагогічних умов (інтеграція відповідних тем у процес навчання майбутніх учителів; створення, вивчення та розв'язання творчих завдань (навчальних кейсів) із особливостей комунікації молодших школярів; додаткове факультативне (неформальне) навчання майбутніх учителів; методики роботи із ціннісно-мотиваційною сферою студентів; технології цілепокладання для проектування ієрархії цілей відповідно власним потребам, інтересам, цінностям; організація творчої діяльності; стимулювання майбутніх учителів до саморозкриття у творчості; розвиток мотивації досягнення; створення ситуації успіху; комунікативні тренінги для студентів; інтерактивні форми і методів навчання);

подальшого розвитку набули провідні теоретичні підходи до проблеми підготовленості майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; методичне забезпечення покращення підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

Практичне значення дослідження полягає в можливості впровадження розроблених у процесі дослідження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів у практику діяльності закладів вищої освіти. Авторська методика діагностики рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи дає змогу визначити вихідний рівень кожного критерію та загальний рівень комунікативно-мовленнєвої компетенції учнів початкових класів.

Представлена таблиця відповідності розвитку комунікативно-мовленнєвих знань, умінь, навичок та компетенцій майбутніх вчителів початкової школи у процесі вивчення окремих дисциплін нормативної частини змісту професійної підготовки може слугувати засобом визначення компетенцій при укладанні робочих навчальних планів з відповідних дисциплін. Теоретичні основи, висновки і науково-методичні матеріали можуть бути використані у практиці діяльності закладів вищої освіти у процесі вивчення дисциплін («Українська мова», «Іноземна мова», «Сучасна українська мова. Культура мови і практична стилістика», «Основи культури і техніки мовлення», «Дитяча література з основами культури і техніки мовлення», «Методика викладання»), під час написання студентами рефератів, курсових, магістерських робіт.

Результати та матеріали дослідження застосовані під час підготовки практикуму «Комунікативно-мовленнєвий розвиток молодших школярів на уроках читання» (2017) для студентів спеціальності «Початкова освіта».

Основні положення та результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про

впровадження № 227 від 12.10.2017 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 542/1 від 16.10.2017 р.), Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (довідка про впровадження № 04/129 від 05.10.2017 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/02/4397 від 10.11.2017 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 01-16/1195/1 від 07.11.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи представлено в доповідях на наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях та семінарах різного рівня, зокрема: *міжнародних*: «Наука, освіта, суспільство очима молодих» (Рівне, 2008), «Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (Горлівка, 2008), «Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2016), «Концептуальні засади інноваційних підходів у сучасній науковій теорії та практиці» (Київ – Кіровоград – Кривий Ріг, 2016), «Сучасна освіта: світові тенденції та регіональний аспект» (Одеса, 2017); *всеукраїнських*: «Дидактичні технології у вищих педагогічних закладах» (Рівне, 2006), «Формування професійної компетенції майбутніх вчителів початкових класів» (Херсон, 2007), «Інноваційні технології сучасної початкової освіти» (Житомир, 2008), «Використання інформаційних технологій у сучасному виховному процесі» (Рівне, 2016), «Компетентісно орієнтовані педагогічні технології у початковій школі» (Рівне, 2017); *науково-методичному семінарі* «Модернізація мовно-літературної освіти у початковій школі: надбання, пошуки та перспективи розвитку» (Луцьк, 2016).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві: у тезах «Перспективи комунікативно-мовленнєвого розвитку школярів на уроках читання» (у співавторстві з Г. Коваль) (2008) здобувачем з'ясовані перспективи та розкриті можливості комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкових класів на уроках читання (0,1 авт. арк.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи відображено у 14 публікаціях (із них 13 – одноосібні), серед яких: дев'ять відображають основні положення дисертації (з них одна – в зарубіжному електронному фаховому виданні, одна – в зарубіжному періодичному фаховому виданні), три мають апробаційний характер, дві додатково представляють результати дисертації.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел (285 найменувань) та 13 додатків. Загальний обсяг роботи становить 315 сторінок, з них 180 сторінок основного тексту. Робота містить 23 таблиці та 19 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет; розкрито наукову новизну й практичне значення роботи; наведено інформацію про впровадження й апробацію результатів

дослідження, публікації автора; подано відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів»** схарактеризовано результати аналізу наукових джерел із проблеми дослідження; обґрунтовано зміст та особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи; здійснено категорійно-поняттєвий аналіз проблеми дослідження.

На підставі проаналізованих наукових джерел у дослідженні окреслено системний, компетентнісний та діяльнісний підходи як базові методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. Представлено зміст основних видів діяльності майбутніх учителів початкової школи під час навчання в закладах вищої освіти.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток учнів розглянуто в площині основних компетенцій – фонетико-орфоепічної, лексичної, граматико-стилістичної, діалоогогічної, комунікативної. Установлено зв'язок компетентнісного підходу з теорією мовленнєвої діяльності в єдності трьох її напрямів – лінгвістичного, психологічного та психолінгвістичного. Обґрунтовано передумови успішної мовленнєвої діяльності – потреба висловлювань, наявність змісту (матеріалу), озброєння учнів мовними засобами. Сформульовано визначення комунікативно-мовленнєвої діяльності як активного цілеспрямованого процесу, опосередкованого мовою (мовними і немовними засобами виразності), зумовленого ситуаціями спілкування; як процесу подання і прийому сформованої і сформульованої засобами мови думки, спрямованої на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби мовця у процесі спілкування. Виокремлено етапи комунікативно-мовленнєвого розвитку, як-от: збагачення словникового запасу; засвоєння норм літературної мови; формування умінь і навичок побудови висловлювання в усній і письмовій формах певного типу і стилю мовлення з урахуванням ситуації спілкування.

На підставі аналізу наукових праць з педагогіки, психології, лінгвістики й методики викладання в початковій школі доведено особливу значущість курсу «Читання» у процесі комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи. З'ясовано сутність та зміст читання як комунікативно-мовленнєвого феномена; визначено й схарактеризовано провідні мотиви читання як комунікативної діяльності; виокремлено завдання уроків читання в початковій школі. Обґрунтовано специфіку художнього, наукового та розмовного мовлення у процесі вивчення курсу української мови в початковій школі. Доведено, що на уроках читання створюються широкі можливості для практичного ознайомлення учнів зі стилями мовлення, засвоєння особливостей різних типів текстів (описи, розповіді, міркування), специфіки побудови речень у кожному з них, способи розвитку думки, забезпечення зв'язності фрагментів тощо.

Сукупність базових понять дослідження систематизовано у вигляді двох концептуальних площин, що відображають тему і проблему дослідження, а саме: у комунікативно-мовленнєвій площині окреслено «комунікативно-мовленнєвий розвиток учнів початкової школи», у зв'язку з чим розглянуто поняття «розвиток», «розвиток мовлення», «комунікативно-мовленнєвий розвиток», «комунікація/спілкування», «мовна компетенція», «комунікативна компетенція»,

«мовленнєва діяльність», «комунікативно-мовленнєва діяльність»; у площині професійної підготовки вчителя обґрунтовано поняття «професійна підготовка вчителя», що, своєю чергою, визначило розгляд понять «професійна підготовка», «готовність», «компетентність», «комунікативно-мовленнєва компетентність».

Здійснений аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів дозволив установити перелік та ієрархію понять: «комунікативно-мовленнєвий розвиток» (разом з категорією розвитку та поняттями «розвиток особистості», «розвиток мовлення»); «професійна підготовка вчителя» (з одночасним розглядом поняття «підготовка», «компетентність», «компетенції» тощо); «готовність».

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів є складним педагогічним процесом, результатом якого є сформована готовність майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. У зв'язку з цим готовність майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів постає як цілісна інтегрована якість особистості майбутнього педагога початкової школи, що характеризує його мотивацію до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, сукупність знань, умінь та навичок щодо розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності молодших школярів та забезпечення комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів у процесі професійно-педагогічної діяльності. З'ясовано структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-технологічний та результативний компоненти.

У другому розділі **«Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів»** проаналізовано зміст та особливості процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; здійснено факторний аналіз щодо визначення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; інтерпретовано апробацію та упровадження означених педагогічних умов.

Проаналізовано традиційні та новітні професійно-особистісні вимоги щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів, що висуваються в нормативних документах про розвиток початкової освіти в Україні; провідні завдання Державного стандарту початкової освіти та окреслено їх зв'язок з професійною підготовкою вчителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи. Обґрунтовано провідні змістові лінії мовного компонента освітньої галузі «Мова і література» у початковій школі та їх вплив на зміст професійної підготовки вчителя початкової школи. Доведено, що в основі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів лежить розвиток у дітей сукупності відповідних компетенцій, що, зі свого боку, зумовлює забезпечення реалізації компетентнісного підходу в змісті підготовки педагога та її основних характеристиках.

Загальний аналіз наукових джерел, присвячених проблемі професійної підготовки вчителя початкової школи, уможливив їх групування за критерієм концентрації на ключових словах теми дослідження, у зв'язку з чим виокремлено: 1) дослідження загальнометодологічних питань професійної

підготовки вчителя початкової школи; 2) наукові праці з проблем підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в середовищі (з різноманітними соціальними інститутами та інституціями, громадою тощо); 3) дослідження різноманітних компетенцій вчителя початкової школи або ж спрямованості майбутніх учителів на формування означених компетенцій в учнів; 4) доробки у галузі комунікативної компетентності та діяльності майбутніх учителів початкових класів; 5) дослідження щодо проблем комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів чи підготовки вчителя початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

З метою комплексного аналізу змісту професійної підготовки вчителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів у дослідженні представлено диференційованість та інтегрованість як провідні характеристики змісту професійної підготовки сучасного вчителя початкової школи. Розвиток комунікативно-мовленнєвих знань, умінь, навичок та компетенцій майбутніх учителів початкової школи подано в дисертації на основі вивчення навчальних планів та програм загальної та професійної частини змісту професійної підготовки. З'ясовано, що як загальна, так і професійна частина означеного змісту сприяють виконанню завдань підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. Водночас процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів потребує введення у зміст їхньої підготовки нових курсів та дисциплін, які б поглиблювали знання, уміння, навички студентів з розвитку комунікативно-мовленнєвої сфери учнів початкової школи.

У розділі представлено результати факторного аналізу щодо визначення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. Спроектвана система педагогічних умов охарактеризована статистично із аналізом факторних навантажень. Обґрунтовані педагогічні умови (формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі фахової підготовки на засадах системного, компетентнісного та діяльнісного підходів; розвиток ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійно орієнтованої комунікативної діяльності та оволодіння фаховими компетентностями майбутнього вчителя початкових класів; удосконалення змістово-організаційних засад, використання діалогічних форм і методів роботи задля стимулювання пізнавальної активності й самостійності студентів в оволодінні знаннями щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; забезпечення рефлексивних засад у процесі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; оптимізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та цілеспрямований і системний розвиток комунікативних умінь і навичок під час фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів) характеризуються тісними взаємозв'язками окремих умов та їх системним впливом на предмет дослідження (див. рис. 1).

Метою діяльності визначено упровадження педагогічних умов у процес професійної підготовки задля підвищення рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. Означена мета реалізується низкою завдань, які відповідають компонентам

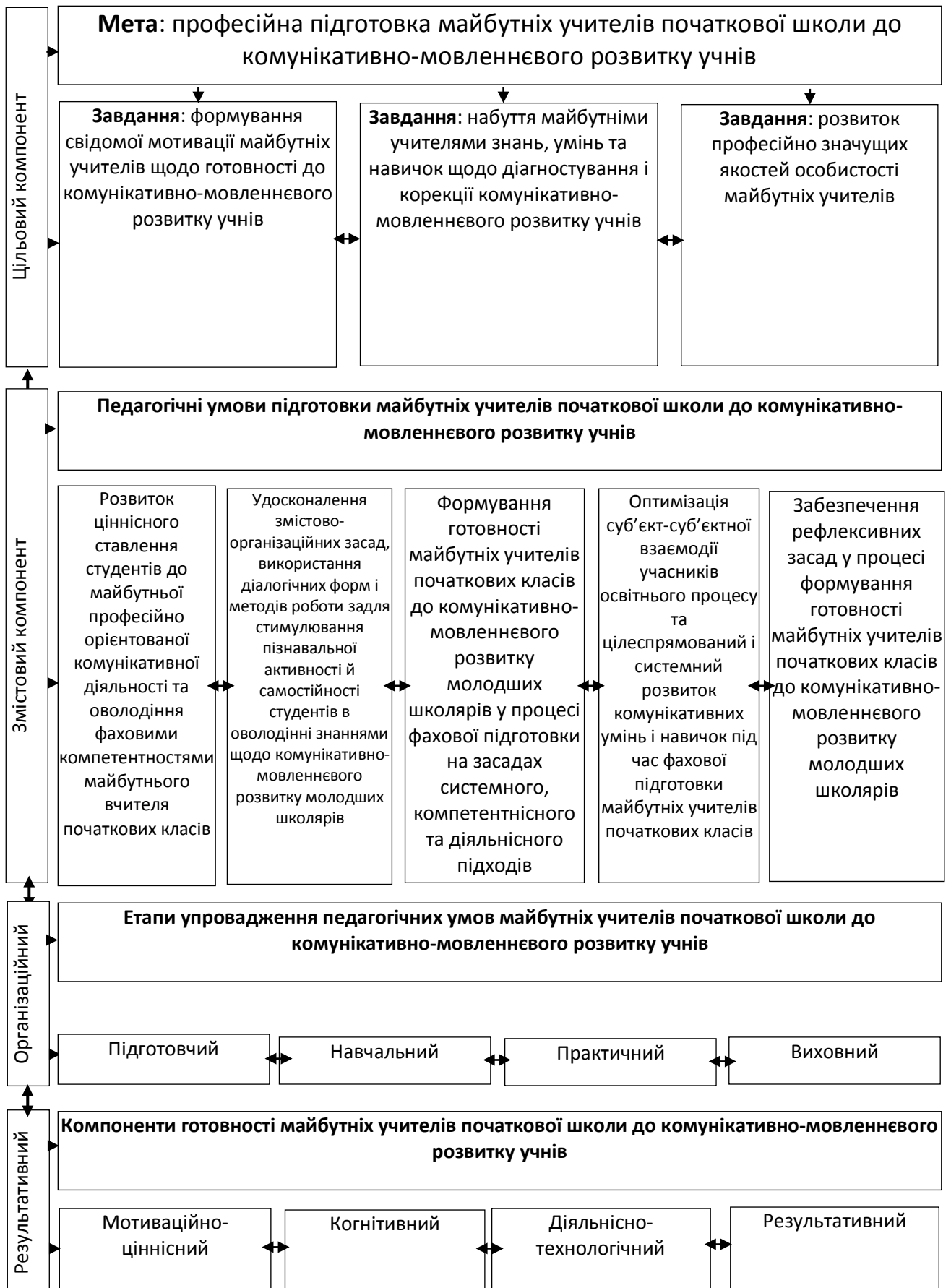

Рис. 1. Модель упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів

готовності, а саме: завдання з формування свідомої мотивації майбутніх учителів початкової школи щодо становлення готовності студентів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, спрямоване на мотиваційно-ціннісний компонент готовності; завдання щодо набуття майбутніми учителями знань та умінь діагностування і корекції комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів співвідносяться із когнітивним і діяльнісно-технологічним компонентами. Розвиток професійно значущих якостей особистості майбутніх учителів є завданням, спрямованим на забезпечення результативного компонента готовності. Отже, реалізація визначених завдань дозволяє впливати на формування готовності студентів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів із урахуванням усіх її компонентів.

Реалізація першої педагогічної умови (формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі фахової підготовки на засадах системного, компетентнісного та діяльнісного підходів) відбувалася через: 1) інтеграцію відповідних тем у процес навчання майбутніх учителів (наприклад, «Мотивація учнів початкової школи до засвоєння писемного мовлення»; «Зовнішнє та внутрішнє мовлення дітей»; «Порівняльний аналіз діалогічного та монологічного мовлення»; «Фізіологічні основи мовлення» тощо); 2) створення, вивчення та розв'язання творчих завдань (навчальних кейсів) із особливостей комунікації молодших школярів, зібраних під час навчальної та педагогічної практики майбутніх учителів; 3) додаткове (факультативне, неформальне) навчання майбутніх учителів (зокрема, практикум «Комунікативно-мовленнєвий розвиток учнів початкової школи на уроках читання»).

Друга педагогічна умова (розвиток ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійно орієнтованої комунікативної діяльності та оволодіння фаховими компетентностями майбутнього вчителя початкових класів) реалізовувалася через методики роботи із ціннісно-мотиваційною сферою студентів, що засновувалися на діалогічності й інноваційності (зокрема, тренінговій діяльності, арттерапії, ігровій терапії тощо) задля становлення ієрархії мотивів та відповідної регуляції професійно-особистісної поведінки.

Упровадження третьої педагогічної умови (удосконалення змістово-організаційних засад, використання діалогічних форм і методів роботи задля стимулювання пізнавальної активності й самостійності студентів в оволодінні знаннями щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів) забезпечувалося завдяки застосуванню в навчанні студентів технології цілепокладання для проектування ієрархії цілей відповідно до власних потреб та пізнавальних інтересів; організації творчої та пізнавально-пошукової діяльності; стимулюванню саморозкриття й самовияву студентів у творчості; створенню ситуацій успіху та розвиток мотивації досягнення під час навчальних занять.

Педагогічна умова щодо забезпечення рефлексивних засад у процесі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів реалізовувалася через забезпечення оволодіння студентами інструментами оцінювання результатів педагогічних процесів (методикою діагностики рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи, заснованою на показниках фонетико-орфоепічної, лексичної, граматично-стилістичної, діамнологічної, комунікативної компетенцій учнів).

Педагогічна умова щодо оптимізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та цілеспрямованого і системного розвитку комунікативних умінь і навичок під час фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів забезпечувалася через організацію та проведення комунікативних тренінгів для студентів; створення сприятливої психологічної атмосфери; використання інтерактивних форм і методів навчання.

У третьому розділі **«Експериментальне дослідження ефективності упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів»** викладено програму та зміст експериментальної роботи; здійснено аналіз стану підготовленості майбутніх учителів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи; представлено результати формувального етапу експерименту.

Відповідно до обґрунтованої структури готовності майбутніх учителів сформовано критерії та показники готовності студентів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів: мотиваційно-пізнавальний – спрямованість майбутніх учителів початкової школи на розвиток готовності до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; навчально-когнітивний – фахові знання й уміння майбутніх учителів початкових класів щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів; діяльнісно-компетентнісний – здатність майбутніх педагогів здійснювати комунікативно-мовленнєвий розвиток молодших школярів; результативно-рефлексивний – усвідомленість оцінки майбутніми фахівцями рівня власної готовності до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

На констатувальному етапі експерименту було досліджено стан готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. Установлено, що близько 25 % студентів мали високий рівень готовності; значна частина досліджуваних (28,06 % у контрольних групах і 27,91 % в експериментальних групах) демонстрували низький рівень готовності. Сформульовано висновок про зумовленість означеної ситуації комплексною дією значної частини факторів, найважливішими з яких є відсутність інтересу та вмотивованості молоді до педагогічної діяльності, низький статус педагогічних спеціальностей у суспільстві, недостатній рівень володіння студентами методами, методиками, технологіями роботи щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

Після формувального етапу експерименту, спрямованого на упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів у процес професійної підготовки експериментальних груп, було проведено повторну діагностику рівня готовності студентів. Порівняльний аналіз засвідчив, що кількість досліджуваних експериментальних груп із високим рівнем готовності зросла із 25,58 % до 36,05 % респондентів; із середнім рівнем готовності майбутніх учителів початкової школи – із 46,51 % до 55,23 % (табл. 1).

Упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкових класів дозволило забезпечити зростання готовності як інтегральної якості, похідної від рівня умотивованості, обізнаності, компетентності. Спостерігалася динаміка переходу досліджуваних до більш високого рівня готовності, що сприяло зменшенню

Рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів до і після формувального етапу експерименту

№	Рівні готовності	КГ				ЕГ			
		До		після		до		після	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
1	Високий	49	25,00	49	25,00	44	25,58	62	36,05
2	Середній	92	46,94	95	48,47	80	46,51	95	55,23
3	Низький	55	28,06	52	26,53	48	27,91	15	8,72
Усього		196	100	196	100	172	100	172	100

кількості учасників експерименту із низьким рівнем готовності із 27,91 % до 8,72 %. У контрольних групах майбутніх учителів початкової школи кількість респондентів із низьким рівнем готовності до комунікативно-мовленнєвого розвитку знизилася із 28,06 % до 26,53 %. У традиційних умовах професійного навчання також спостерігалися зміни показників готовності, насамперед завдяки зростанню професійної компетентності досліджуваних. Однак, за спеціально створених педагогічних умов, процес професійної підготовки набув цілеспрямованого системного характеру. Результати експерименту підтверджено за допомогою методів математичної статистики (критерію кутового перетворення Фішера ϕ^*).

ВИСНОВКИ

Теоретичне та експериментальне дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Здійснений аналіз наукових джерел з проблеми дослідження дозволив сформулювати цілісне уявлення про сутність, провідні характеристики та особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. У зв'язку з цим визначено системний, компетентнісний та діяльнісний як базові методологічні підходи до фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. З'ясовано системні характеристики теми дослідження (комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, професійної підготовки вчителя початкової школи та функціонування початкової школи як соціально-освітньої інституції). Представлено зміст провідних видів діяльності майбутніх учителів початкової школи під час навчання в закладах вищої освіти.

На підставі здійсненого категорійно-поняттєвого аналізу проблеми дослідження встановлено, що *професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів* є складним педагогічним процесом, результатом якого є сформована готовність майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. *Готовність майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів* постає як цілісна інтегрована якість особистості майбутнього вчителя початкової школи, що характеризує його мотивацію до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів,

сукупність знань, умінь і навичок щодо розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності молодших школярів та забезпечення комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів у процесі професійно-педагогічної діяльності. З'ясовано *структуру готовності* майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-технологічний та результативний компоненти.

Враховуючи основні завдання початкової школи та співвіднесених з ними вимог до професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, у дослідженні констатовано, що в основі підготовки вчителя початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів лежить формування у студентів відповідного комплексу знань, умінь і навичок, що забезпечують розвиток у дітей сукупності відповідних компетенцій, а це, зі свого боку, зумовлює реалізацію компетентнісного підходу в змісті підготовки педагога та її основних характеристиках.

2. З'ясовано зміст і особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи. *Комунікативно-мовленнєвий розвиток учнів початкової школи* – це процес становлення і формування мовної/мовленнєвої особистості у процесі взаємодії, її комунікації і спілкування з іншими мовцями в різних мовленнєво-комунікативних ситуаціях (спонтанних, навчально-організованих); включення мовця в різні види мовленнєвої діяльності (навчально-мовленнєвої, комунікативно-мовленнєвої, пізнавально-мовленнєвої тощо), спрямованої на реалізацію завдань навчання, пізнання, спілкування. *Комунікативно-мовленнєву компетенцію учнів початкової школи* визначено як полікомпонентне утворення, що передбачає сформованість різних видів мовленнєвих компетенцій і системи комунікативних умінь, необхідних для успішної навчально-мовленнєвої діяльності відповідно до освітніх ліній Державного стандарту початкової освіти. У зв'язку з чим розкрито етапи комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи, як-от: збагачення словникового запасу; засвоєння норм літературної мови; формування умінь і навичок побудови висловлювання в усній і письмовій формах певного типу і стилю мовлення з урахуванням ситуації спілкування.

3. Виявлено критерії і показники сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів: мотиваційно-пізнавальний (спрямованість майбутніх учителів початкової школи на формування готовності до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів); навчально-когнітивний (фахові знання й уміння майбутніх учителів початкових класів щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів); діяльнісно-компетентнісний (здатність майбутніх педагогів здійснювати комунікативно-мовленнєвий розвиток молодших школярів); результативно-рефлексивний (усвідомленість оцінки майбутніми фахівцями рівня власної підготовки до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів). Критерії та показники готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів узгоджено із структурою досліджуваного явища. За виявленими критеріями та їх показниками схарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів (високий, середній, низький).

4. Визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів (формування готовності майбутніх учителів початкових класів до

комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі фахової підготовки на засадах системного, компетентнісного та діяльнісного підходів; розвиток ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійно орієнтованої комунікативної діяльності та оволодіння фаховими компетентностями майбутнього вчителя початкових класів; удосконалення змістово-організаційних засад, використання діалогічних форм і методів роботи задля стимулювання пізнавальної активності й самостійності студентів в оволодінні знаннями щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; забезпечення рефлексивних засад у процесі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; оптимізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та цілеспрямований і системний розвиток комунікативних умінь і навичок під час фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів).

Спроектовано процес упровадження педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, системними компонентами якого є: цільовий (мета і завдання педагогічних перетворень); змістовий (система педагогічних умов); організаційний (етапи педагогічних перетворень із упровадження умов); результативний (структура готовності майбутніх учителів початкової школи). Схарактеризовано методику упровадження моделі відповідно до змісту кожної педагогічної умови.

5. У роботі обґрунтовано змістово-організаційні засади програми педагогічного експерименту та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

На констатувальному етапі експерименту було вивчено актуальний стан готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. За результатами комплексної діагностики встановлено, що близько 25 % учасників експерименту мали високий рівень готовності. Значна частина досліджуваних (28,06 % у контрольних і 27,91 % в експериментальних групах) демонстрували низький рівень сформованості означеної готовності. Після формувального етапу експерименту, спрямованого на упровадження педагогічних умов у процес професійної підготовки учасників експериментальних груп, спостерігалось зростання кількості досліджуваних із високим рівнем сформованості означеної готовності із 25,58 % до 36,05 %; із середнім рівнем сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів – кількісні результати в експериментальних групах зросли із 46,51 % до 55,23 % досліджуваних.

У контрольних групах майбутніх педагогів початкової школи кількість студентів із низьким рівнем сформованості готовності до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів зменшилася із 28,06 % до 26,53 %, однак це не відобразилося на зміні високого рівня сформованості готовності. Статистичний аналіз експериментальних даних підтвердив ефективність упроваджених педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх запитів процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку

учнів. Подальшого вивчення вимагають проблеми розроблення сучасних педагогічних технологій комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів, підготовки науково-методичного інструментарію фахового навчання майбутніх учителів початкових класів із урахуванням вимог освітніх реформ та сучасних запитів українського суспільства, дослідження можливостей дистанційної освіти та самоосвіти в цьому процесі, зокрема засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Лелюх Ю. Формування готовності майбутніх вчителів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів на уроках читання. *Нова педагогічна думка*. 2006. № 1. С. 54–62.

2. Лелюх Ю. Комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього вчителя. *Нова педагогічна думка*. 2006. № 3. С. 60–63.

3. Лелюх Ю. Мовленнєва готовність майбутнього вчителя до проведення навчально-виховного процесу на уроках читання. *Нова педагогічна думка*. 2006. № 4. С. 31–36.

4. Лелюх Ю. В. Готовність майбутніх вчителів до формування мовленнєвої компетенції учнів на уроках читання. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2006. Вип. 35. С. 144–147.

5. Лелюх Ю. В. Модель формування професійної готовності студента до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів на уроках читання. *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. Вип. 44. С. 271–276.

6. Лелюх Ю. Перспективи комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках читання. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 3. С. 55–58.

7. Шалівська Ю. В. Особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках читання. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2017. Вип. 15 (58). С. 107–110.

8. Шаливская Ю. В. Состояние коммуникативно-речевого развития младших школьников на уроках чтения в практике современной начальной школы. *GESJ: Education Sciences and Psychology*: електрон. наук. вид. 2016. No. 5 (42). Pp. 61–70. URL: <http://gesj.internet-academy.org/download.php?id=2864.pdf>

9. Шалівська Ю. В. Сутність і характеристика комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Innovative solutions in modern science*. Dubai, 2016. № 5 (5). С. 93–106.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Лелюх Ю., Коваль Г. П. Перспективи комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках читання (тези). *Наука, освіта, суспільство очима молодих*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та молодих науковців (м. Рівне, 15–16 трав. 2008). Рівне, 2008. С. 51–52.

11. Лелюх Ю. Компетентнісний підхід до навчання молодших школярів. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Горлівка, 8–9 жовт. 2008).* Івано-Франківськ, 2008. Вип. XXI. Ч. 1. С. 205–211.

12. Шалівська Ю. В. Упровадження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. *Сучасна освіта: світові тенденції та регіональний аспект: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29–30 верес. 2017).* Одеса, 2017. С. 33–38.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

13. Шалівська Ю. В. Диференційований підхід до комунікативно-мовленнєвого розвитку школярів на уроках читання. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. Вип. 44. С. 160–163.

14. Шалівська Ю. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток молодших школярів на уроках читання: практикум для студентів спеціальності «Початкова освіта». Рівне: РДГУ, 2017. 68 с.

АНОТАЦІЇ

Шалівська Ю. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, 2018.

У дисертації обґрунтовано зміст та особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи; зміст та специфіку процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів. Розкрито сутність понять «підготовка майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів», «комунікативно-мовленнєвий розвиток учнів початкової школи», «комунікативно-мовленнєва компетентність учнів початкової школи», «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи». Визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів (формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі фахової підготовки на засадах системного, компетентнісного та діяльнісного підходів; розвиток ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійно орієнтованої комунікативної діяльності та оволодіння фаховими компетентностями майбутнього вчителя початкових класів; удосконалення змістово-організаційних засад, використання діалогічних форм і методів роботи задля стимулювання пізнавальної активності й самостійності студентів в оволодінні знаннями щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; забезпечення рефлексивних засад у процесі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів; оптимізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та цілеспрямований і системний розвиток комунікативних умінь і навичок під час фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів). Схарактеризовано компонентну структуру

(мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, результативний компоненти), критерії (мотиваційно-пізнавальний, навчально-когнітивний діяльнісно-компетентнісний, результативно-рефлексивний) та рівні (високий, середній, низький) сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, розроблено й апробовано експериментальну методiku формування означеного феномена.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, комунікативно-мовленнєвий розвиток учнів початкової школи, комунікативно-мовленнєва компетентність учнів початкової школи, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, педагогічні умови.

Шаливская Ю. В. Педагогические условия подготовки будущих учителей начальной школы к коммуникативно-речевому развитию учеников. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Ривненский государственный гуманитарный университет, Ривне, 2018.

В диссертации обосновано содержание и особенности коммуникативно-речевого развития учеников начальной школы; содержание и специфику процесса профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов к коммуникативно-речевому развитию учеников. Раскрыта сущность понятий «подготовка будущих учителей начальных классов к коммуникативно-речевому развитию учеников», «коммуникативно-речевое развитие учеников начальной школы», «коммуникативно-речевая компетентность учеников начальной школы», «профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы». Выделены и теоретически обоснованы педагогические условия подготовки будущих учителей начальных классов к коммуникативно-речевому развитию учеников (формирование готовности будущих учителей начальных классов к коммуникативно-речевому развитию младших школьников в ходе профессиональной подготовки на началах системного, компетентностного и деятельностного подходов; развитие ценностного отношения студентов к будущей профессионально ориентированной коммуникативной деятельности и овладению профессиональными компетентностями будущего учителя начальных классов; усовершенствование содержательно-организационных принципов, использование диалогических форм и методов работы для стимулирования познавательной активности и самостоятельности студентов в овладении знаниями о коммуникативно-речевом развитии младших школьников; обеспечение рефлексивных принципов в процессе формирования готовности будущих учителей начальных классов к коммуникативно-речевому развитию младших школьников; оптимизация субъект-субъектного взаимодействия участников образовательного процесса и целенаправленное и системное развитие коммуникативных умений и навыков в ходе профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов). Охарактеризована компонентная структура, критерии и уровни сформированности готовности будущих учителей начальной школы к коммуникативно-речевому развитию учеников, разработана и апробирована экспериментальная методика формирования исследуемого феномена.

Ключевые слова: подготовка будущих учителей начальных классов к коммуникативно-речевому развитию учеников, коммуникативно-речевое развитие учеников начальной школы, коммуникативно-речевая компетентность учеников начальной школы, профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы, педагогические условия.

Shalivska Yu. V. Pedagogical conditions of the training of future elementary school teachers to pupils' communicative-speech development. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Rivne State University of Humanities, Rivne, 2018.

The thesis is devoted to the problem of training of future elementary school teachers to communicative-speech development of pupils. The methodological principles of the training of future elementary school teachers to communicative-speech development of pupils are presented; the content and peculiarities of communicative-speech development of elementary school students are substantiated; the content and specificity of the process of professional training of future primary school teachers to the communicative and speech development of students. The research work highlights the main trends and approaches to the interpretation of the essence of the concepts "the training of future primary school teachers to the communicative and speech development of students", "communicative and speech development of primary school students", "communicative and speech competence of primary school students", "professional training of future elementary school teachers", "the readiness of future primary school teachers to the communicative and speech development of students". The readiness of future primary school teachers to the communicative and speech development of students is defined in the research work as the integrative quality of the personality of future teacher primary school teacher, which characterizes his motivation to the communicative and speech development of students, a set of knowledge, abilities and skills to the development of communicative-speech activity of junior pupils and providing communicative and speech development of students in the process of professional-pedagogical activities.

The component structure, criteria and the level indicators of the formation of the readiness of future primary school teachers to communicative-speech development of students are characterized: motivational-cognitive (orientation of future elementary school teachers on the development of training to communicative-speech development of students); educational-cognitive (professional knowledge and skills of future elementary classes teachers in communicative-speech development of students); active-competent (the ability of future teachers to implement the communicative-speech development of junior pupils); productive-reflexive (awareness of future specialists' assessment of the level of their own preparation to communicative-speech development of students). Criteria and indicators of the training of future primary school teachers to the communicative and speech development of students are coordinated with the structure of the investigated phenomenon. According to the revealed criteria and their indicators, the levels of formation of the readiness of future primary school teachers to communicative and speech development of students (high, medium, low) are characterized.

The pedagogical conditions of the training of future primary school teachers to the

communicative and speech development of students are determined and theoretically substantiated (the formation of the readiness of future elementary school teachers to the communicative-speech development of junior pupils during the professional training on the basis of systemic, competent and activity approaches, the development of students' value attitude toward the future professionally oriented communicative activities and mastering the professional competences of the future teacher in the initial classes; improvement of the content-organizational principles; the use of dialogical forms and methods of work to stimulate cognitive activity and independence of students in mastering knowledge about the communicative-speech development of junior pupils; providing reflexive principles in the process of forming the readiness of future elementary school teachers to communicative-speech development of junior pupils; optimization of the subject-subjective interaction of participants in the educational process and purposeful and systematic development of communicative skills and abilities during the professional training of primary school teachers).

The implementation process of defined pedagogical conditions of the professional training of future elementary school teachers to the communicative-speech development of pupils were designed. The systemic components were: target (purpose and tasks of pedagogical transformations); productive (the structure of the training of future primary school teachers); content (system of pedagogical conditions); organizational (stages of pedagogical transformation).

Diagnostic methods for determining the levels of formation of the readiness of future primary school teachers to the communicative-speech development and for determining the levels of communicative-speech development of elementary school students are developed; experimental method of realization of pedagogical conditions in training of future elementary classes teachers to communicative-speech development and the programmatic-methodical software of the practical workshop "Communicative-Speech Development of Junior Schoolchildren at Reading Lessons" for students of the specialty "Primary education"; instructional materials for conducting trainings, complexes of communicative-speaking tasks for lectures and seminars, practical exercises and business games, tasks for independent work of students; educational and methodological support of educational and productive practice are developed.

The effectiveness of the author's approach in choosing pedagogical conditions and methods of their implementation into the professional training of future primary school teachers have been determined according to research results.

Key words: training of future primary school teachers to communicative-speech development of pupils, communicative-speech development of elementary school students, communicative-speaking competence of elementary school students, professional training of future elementary school teachers, pedagogical conditions.

Підписано до друку 22.03.2018. Формат 60x90 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 533/2.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12, тел. (0362) 26-48-83